



DÓRETIWSHILIK MEKTEPLERINDE ANA TILIN OQÍTÍWDÍ ELE DE JETILISTIRIWGE QARATÍLGAN IS ILAJLAR

Kazimbetova Ziyuar Maxsetbaevna

f.i.f.d.(PhD), Ájiniyaz atındaǵı pedagogikalıq instituti doktorantı (DSc),

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17704352>

Annotaciya. *Bul maqalada Ózbekstan Respublikasında Mektepke shekemgi hám mektep bilimlendiriw ministrigine qarashlı Qánigelestirilgen bilimlendiriw mákemeleri agentligi quramındaǵı dóretiushilik mekteplerindegi ana tili hám ádebiyatı pánlerin oqıtıwdı jańa zamanagóy basqıshqa alıp shıǵıw ushın islenip atırǵan qatar is-ilajlar hám olardıń nátiyjelerine sholiw jasalǵan.*

Tayanış sózleri: *qánigelik pánler, dóretiushilik mektebi, innovaciya-pedagogikalıq usıl, sın pikirlew, sheberlik sabáǵı, individuallıq.*

Аннотация. *В данной статье рассматриваются меры, принимаемые для поднятия преподавания родного языка и литературы на новый современный уровень в творческих школах системы Агентства специализированных образовательных учреждений при Министерстве дошкольного и школьного образования, и их результаты.*

Ключевые слова: *профильные дисциплины, творческая школа, инновационно-педагогический метод, критическое мышление, мастер-класс, индивидуальность.*

Annotation. *This article examines the measures taken to raise the teaching of native language and literature to a new modern level in creative schools of the Agency for Specialized Educational Institutions under the Ministry of Preschool and School Education, and their results.*

Key words: *specialized disciplines, creative school, innovative pedagogical method, critical thinking, master class, individuality.*

Qánigelestirilgen bilimlendiriw mákemeleri agentligi orta arnawlı bilimlendiriwdiń eń áhmiyetli buwını bolıp, oqıwshılardıń akademiyalıq tayarlıǵı hám olardıń intellektual rawajlanıwında sheshiwshi rol oynaydı. Agentlik quramındaǵı Prezident, qánigelestirilgen, tayanış qánigelestirilgen mektepler, sport hám dóretiushilik mektepleri túrli baǵdarda oqıtıw sistemasın ámelge asırıp, zamanagóy tálim standartların keń túrde ámeliyatqa engizip barmaqta. Bul baǵdarlar Ózbekstan bilimlendiriw sistemasınıń básekige shıdamlılıǵın támiyinlep, onı jáhán tálim standartları menen teńlestirip ǵana qoymastan, jas áwladtıń sapalı hám ámeliy kónlikpeler tiykarında bilim alıwın támiyinleydi. Aytpı ótiw orınlı, bir ǵana dóretiushilik mekteplerinde ana tili páninen oqıwshılarga sapalı hám nátiyjege baǵdarlangan bilim beriw menen birge, olardıń dóretiushiligin qollap-quwatlawǵa qaratılǵan birqansha is-ilajlar hám joybarlar ámelge asırılmaqta. Bul mektepler joqarı bilim hám kónlikpelerge iye jaslardı tayarlawǵa qaratılǵan bolıp, olardıń akademiyalıq hám dóretiushilik qábiiletlerin maksimal dárejede rawajlandırıwǵa xızmet etedi.



QARAQALPAQ TIL BILIMINIŇ AKTUAL MÁSELELERI

RESPUBLIKALÍQ ILIMIY-TEORIYALÍQ KONFERENCIYA



Qánigelestirilgen bilimlendiriw mákemeleriniń nátiyjeli oqıw hám oqıtıwın qalıplestiriw hám rawajlandırıw mámleket siyasatınıń baslı maqsetleriniń biri esaplanadı. 2019-jıl 26-noyabrde qabıl etilgen “Zamanagóy mekteplerdi shólkemlestiriw is-ilajları haqqında”ǵı qararǵa muwapıq, 2021-jılǵa shekem mekteplerdiń keminde 3 procentin, 2025-jılǵa shekem 20 procentin hám 2030-jılǵa shekem 50 procentin zamanagóy mekteplerge aylandırıw rejelestirilgen [1]. Usı qarar tiykarında búgingi kúnge kelip belgilengen bilimlendiriw mákemeleri rekonstrukciyadan shıǵarıldı, jańadan qurıldı hám qurılmaqta. Birqansha dóretiwshilik mektepleri jańadan salınıp, olarda zamanagóy bilimlendiriw sisteması engizilmekte.

Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2021-jıl 19-iyuldegi PQ-5188-sanlı [2] qararında qánigelestirilgen mektepler jumısın jáne de rawajlandırıwǵa qaratılǵan is-ilajlar belgilengen. Usı hújjet tiykarında Ózbekstan Respublikası Mektepke shekemgi hám mektep bilimlendiriwi ministrliǵı quramındaǵı Qánigelestirilgen bilimlendiriw mákemeleri agentliǵı sistemasındaǵı mekteplerde sapalı bilim beriw, basqarıwdı ele de rawajlandırıw, materiallıq-texnikalıq bazasın bekkemlew boyınsha belgilengen jumıslar ámelge asırılmaqta. Sonday-aq, ana tili hám ádebiyatı baǵdarına qızıǵıwshı, talantlı hám bilimli jaslardı anıqlaw, tańlaw hám olardı jetekshi pedagogikalıq texnologiyalar tiykarında jetilistiriwge óz aldına itibar qaratılǵan. Bul bolsa, dóretiwshilik mekteplerinde ana tiline qızıǵıwshı jaslardıń toplanıwı hám qaraqalpaq tili hám ádebiyatı ortalıǵınıń payda bolıwına sebep boldı. Ana tili hám ádebiyat sabaqlarınıń barısın innovaciylıq qatnasta shólkemlestiriw, oqıwshılardıń dóretiwshilik hám sın pikirlew kónlikpelerin rawajlandırıw ushın sharayat jaratıp berdi.

Dóretiwshilik mekteplerinde bilim sapası hám onı qadaǵalaw tıǵız baylanıslı túrde jolǵa qoyılǵan bolıp, qánigelik pánlerdi oqıtıwda bilim beriwshı oqıtıwshınıń hám bilim alıwshı oqıtıwshınıń da jeke pikir hám kózqarasları inabatqa alınıp otırıladı.

Ózbekstan Respublikası Ministrler Keńesiniń 2020-jıl 11-marttaǵı “Dóretiwshilik mektepleri hám qánigelestirilgen mektepler iskerligin jáne de jetilistiriw haqqında”ǵı 141-sanlı [3] qararına muwapıq I.Yusupov atındaǵı dóretiwshilik mektebi Qaraqalpaq mámleketlik universiteti hám Ózbekstan mámleketlik xareografiya akademiyası tárepinen atalıqqa alındı. Usı múnásibet penen atalıq oqıw orınlarına qánigeliginen kelip shıǵıp mektepke joqarı oqıw orınıń filologiya hám ádebiyat baǵdarındaǵı tájiriypeli professor-oqıtıwshılardıń sheberlik sabaqların ótiwge baǵdarlaw, magistrlik hám ilimiy dárejesi bar bolǵan kadrlar sanın kóbeytiw, tálim procesine innovaciya-pedagogikalıq usıl hám texnologiyalardı engiziwdiń ilimiy tiykarların jáne de bekkemlew ilajların kóriw, joqarı klass oqıtıwshılardıń qánigelik pánleri boyınsha joqarı oqıw orınlarında oqıwın dawam ettiriwge baǵdarlaw, oqıtıwshılardıń dóretiwshiligin rawajlandırıwda birge



islesiwdi jolǵa qoyıw tapsırmaları berildi. Házirgi kúnge kelip bul qarar tolıq orınlanıp, usı qarar tiykarında qánigelik pánler (qaraqalpaq tili hám ádebiyatı, inglis tili) eki toparǵa bólip oqıtılmaqta. Sonday-aq, oqıwshılarda ana tiline, dóretiwshilikke bolǵan qızıǵıwshılıqtı kúsheytiw maqsetinde sóylew mádeniyatı, xalıq awızeki dóretiwshiligi, ádebiy process, ádebiyat qaǵıydaları, publicistika, tekstologiya, dramaturgiya sıyaqlı sabaqlar ótilmekte.

Finlyandiya bilimlendiriw sisteması oraylasqan basqarıw sisteması menen ajırılıp turadı. Bul sistemada bilimlendiriw hám mádeniyat ministrliǵı ulıwma strategiyanı belgileydi, biraq Milliy tálim agentliǵı gárezsiz túrde bilimlendiriw standartların islep shıǵadı hám ámelge asıradı. Finlyandiya bilimlendiriw sisteması teńlik, biypul tálim, individuallıq, ámeliylik, isenim, erkinlik sıyaqlı belgileri menen ajırılıp turadı [4:98]. Házirgi kúnde dóretiwshilik mektepleri menen mádeniyat ministrliǵı wákilleriniń birge islesiwiniń jolǵa qoyılıwı, Finlyandiya bilimlendiriw sisteması úlgisinde ámelge asırılmaqta. Aktyorlıq dógeregi shólkemlestirilip, Qaraqalpaqstan teleradiokompaniyası hám baspasózler menen birge islesiw shártnamalarına qol qoyılǵan, birgelikte kóplegen is-ilajlar ámelge asırılmaqta.

Bilimlendiriwdi jolǵa qoyıw hám sistemaǵa túsiriwde AQSh hám Finlyandiya mámleketleriniń háreketleri eki túrli bolsa da, bul eki mámlekettiń de tiykarǵı maqseti – bilimlendiriw sapasın rawajlandırıw boldı. AQShqa finanslıq jaqtan támiyinlew hám texnologiyalıq infradúzilis kúshli bolsa, Finlyandiyada pedagogikalıq erkinlik hám isenim principleri áhmiyetli orın tutadı [5:140]. Solay etip, nátiyjeli bilimlendiriw sisteması tek ǵana finanslıq resurslarǵa emes, al isenim, innovacion qatnas jasaw hám pedagogikalıq erkinlikke de tiykarlanıwı kerek.

2024-jıl 1-aprelde kórkem ádebiyat hám basqa dóretiwshilik tarawlarına mehir qoyǵan talantlı jaslardı tańlaw hám tárbiyalaw, olardıń dóretiwshiligin rawajlandırıw, keleshekte ádebiyat hám kórkem óner, ǵalaba xabar quralları ushın múnásip kadrlardı tayarlaw, milliy ózligimiz, ana Watanımız hám xalqımızǵa sadıq dóretiwshilerdiń jańa áwladın kamalǵa keltiriw maqsetinde Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń “Dóretiwshilik mektepleri iskerligin jáne de jetilistiriw is-ilajları haqqında”ǵı PQ-147-sanlı qararı qabıl etildi. Usı qarar tiykarında tómendegi is-ilajlar ámelge asırılmaqta:

1. Ózbekstan Jazıwshılar Awqamı menen birge islesiw jolǵa qoyıldı;
2. jámiyetlik hám dóretiwshilik tárepten belsendi, keń jámiyetshilik ortasında abırayǵa iye sóz sheberleri hám xalqımızǵa tanılǵan insanlar qatnasında sheberlik sabaqları ótilip barılmaqta;
3. jáhán ádebiyatı klassik shıǵarmaların kórkem awdarma islew maqsetinde “Jas awdarmashılar” klublarınıń jumısları jolǵa qoyıldı;



4. hár jılı eki ret oqıwshılardıń “Dóretiwshilik baǵınan gúldáste” atlı toplamların baspadan shıǵarıw jolǵa qoyıldı;
5. oqıwshılarda tárbiyalıq, jámiyetlik-emocionallıq hám estetikalıq talǵamın rawajlandırıw maqsetinde “Súwretlew óneri hám sıızıw” pánleriniń tiykarında “Kórkem óner” (ART) páni oqıw saatlarına kirgizildi;
6. oqıwshılardıń jasalma intellekt hám robototexnika baǵdarına qızıǵıwshılıǵın qollap-quwatlaw hám olardıń jaratıwshılıq kónlikpelerin qalıplestiriw maqsetinde 7,9-klaslardıń “Texnologiya” páni ornına Robototexnika tiykarları ótilip baslandı;
7. 10,11-klaslardı rejissyor járdemshisi, rejissyor assistenti, gid, redaktor, restavrator, dizaynerlik t.b. sıyaqlı kásiplerge baǵdarlaw maqsetinde olarǵa “Aktyorlıq óneri” páni oqıtılıp baslandı;
8. hár jılı “Meniń birinshi kitabım” joybarı tiykarında hárbir dóretiwshilik mektebinen keminde eki oqıwshınıń dóretiwshilik jumısları toplamı basıp shıǵarıla basladı;
9. dástúriy ótkeriletuǵın “Zomin seminari”nda hárbir dóretiwshilik mektebinen keminde 5 dóretiwshi oqıwshılardıń qatnasıwı támiyinlenbekte;
10. xabar hám ǵalaba kommunikaciýalar agentligi tárepinen hárbir dóretiwshilik mektebi “Túrkiy ádebiyat dúrdanaları” atlı 100 tomnan ibarat kitaplar toplamı menen támiyinlendi;
11. atalıqqa alǵan joqarı oqıw orınları tárepinen hár jılı belgili shaxslar atı menen baylanıstırıp tańlaw hám olimpiadalar shólkemlestirilmekte;
12. dóretiwshilik mekteplerin rawajlandırıwdıń maqsetli kórsetkishleriniń 2027-jılǵa shekemgi jol kartası islep shıǵıldı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar dizimi:

1. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2019-jıl 26-noyabrdegi PQ-4537-sanlı qararı
2. Nızamshılıq maǵlıwmatları milliy bazası, 19.07.2021-y., 07/21/5188/0687-son; 15.04.2022-y., 06/22/106/0314-son; 31.05.2023-y., 06/23/79/0302-son.
3. Ózbekstan Respublikası Ministrler Keńesiniń 2020-jıl 11-marttaǵı 141-sanlı qararı
4. Ibragimov Sh. Finlyandiya va O‘zbekistonda ta’lim tizimini sifatini solishtirma taxlili. Miasto Przyszłości Kielce 2022. –348 b.
5. To‘rayev R., Abilov S. Professional ta’lim tizimida finlandiya tajribasini qo‘llash afzalliklari. Multidisciplinary Scientific Journal. VOLUME 3 | SPECIAL ISSUE 4 | 2024.